

بررسی تأثیر ایمان و باور قلبی به فلسفه ظهور و غیبت بر فرهنگ انتظار دانشجویان دانشگاه تهران*

علینقی لژی^۱

مرضیه مینایی پور^۲

محمد کرمی نیا^۳

چکیده

اعتقاد به ظهور منجی در آخر الزمان اعتقادی اصیل و عمیق است که در تمامی ادیان آسمانی، مطرح شده است. موعود باوری یا اعتقاد به سررسید وعده‌ای در آینده دور یا نزدیک که در آن اوضاع آرمانی ادیان یا اقوام برآورده خواهد شد؛ اندیشه‌ای فراگیر و جهان شمول است. هدف این پژوهش بررسی تأثیر ایمان و باور قلبی به فلسفه ظهور و غیبت بر فرهنگ انتظار دانشجویان دانشگاه تهران است. در این مطالعه از ابزار پرسشنامه برای گردآوری داده‌ها استفاده شده است. تعداد ۴۲۱ پرسشنامه سالم برای آزمون‌های استنباطی (آزمون تی و فریدمن) فرضیه‌های تحقیق میان دانشجویان دانشگاه تهران توزیع گردید. داده‌های خام با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS و PLS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت بنابراین از تحلیل عاملی تأییدی، ساختار کلی پرسشنامه‌های تحقیق مورد روائی‌سنجی سازه محتوایی قرار گرفته است. برای تحلیل عاملی تأییدی بارعاملی استاندارد محاسبه شده است. نتایج حاکی از آن است که ایمان و باور قلبی، فلسفه ظهور و غیبت بر فرهنگ انتظار تأثیر مثبت و معناداری دارد.

واژگان کلیدی

فلسفه ظهور، فلسفه غیبت، ایمان و باور قلبی، فرهنگ انتظار.

مقدمه

در اندیشه اسلام؛ باور به ظهور فردی نجات‌بخش و عدل‌گستر از سلاله پیامبر اسلام ﷺ بین تمامی مذاهب اسلامی مشترک است. مهدویت در مذهب تشیع، ریشه در اصل اعتقادی

* تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۳/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۶/۱۸

۱. استادیار و عضو هیئت علمی گروه الهیات دانشگاه افسری امام علی (ع) تهران، ایران (a.lezgi@yahoo.com).

۲. دانشجوی دکتری شیعه‌شناسی دانشگاه ادیان و مذاهب قم، ایران (نویسنده مسئول) (M.minaeipour@yahoo.com).

۳. دانشجوی دکتری کلام امامیه دانشگاه قرآن و حدیث قم، ایران (karaminia.mohammad@yahoo.com).

امامت دارد که به وسیله اخبار متواتر و قطعی الصدور به اثبات رسیده است. اصل امامت روح حاکم بر دین و مهدویت، جوهره دین اسلام و مذهب تشیع است. آموزه مهدویت، اندیشه‌ای فراگیر و پیشینه‌دار و نقطه اوج و کمال تاریخ بشری است. برنامه‌ای جامع و کامل برای تشکیل جامعه‌ای مطلوب و تفسیری راهبردی از حوزه‌های مختلف زندگی انسان است. این آموزه، تصویر و طراحی است و می‌تواند در «حیات متعالی» کامل و فراگیر جامعه برتر دینی و بیان راهکارها و برنامه‌های دست‌یابی به همه شئون زندگی معاصر، تأثیرگذار و راهگشا باشد (کارگر، ۱۳۸۷). بر این اساس مهدویت تنها مسئله‌ای اعتقادی نبوده و از بعد تربیتی نیز برخوردار است. هنگامی که در می‌یابیم بر اساس متون دینی اعتقاد به وجود و ظهور مهدی عجل الله تعالی فرجه ضروری است، مجموعه‌ای دانشی فراهم آورده ایم و همین مجموعه دانشی همراه خود تحولات هیجانی، عاطفی و عمل معینی را ایجاد می‌کند که ضمن آن افراد می‌کوشند خود را برای یآوری امام موعود و یا دست‌کم کسب لیاقت چنین مرتبه‌ای آماده کنند. تمهید مقدمات جامعه‌ای ایده‌آل که منجر به برپایی تمدن انسانی و اسلامی و استقرار عصر مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه شود، اصلی‌ترین رسالت نظام تعلیم و تربیت در افق چشم‌انداز ۱۴۰۴ می‌باشد (عطافر و همکاران، ۱۳۸۸).

یکی از مهم‌ترین وظایف شیعیان در عصر انتظار مطابق فرمایش معصومین عجل الله تعالی فرجه، فراهم آوردن شرایط قیام و زمینه‌سازی برای ظهور است. کلیدی‌ترین عامل ظهور و تحقق حکومت جهانی مهدوی، وجود نیروی انسانی کارآمد و شایسته می‌باشد. وزارت آموزش و پرورش به‌عنوان یک نهاد دولتی در کشور اسلامی ایران، که حساس‌ترین و مفیدترین زمان‌های عمر دانش‌آموزان را در اختیار دارد؛ محور تربیت نسل‌های جامعه می‌باشد. این نهاد ارزشمند مطابق اسناد بالادستی نظام، مسئولیت دارد تا شرایط دست‌یابی به حیات طیبه را برای انسان‌ها فراهم آورد. کامل‌ترین برنامه که اجرای آن می‌تواند به تحقق این رسالت نظام آموزشی بیانجامد عبارت است از ایجاد، تقویت و نهادینه‌سازی فرهنگ انتظار. برنامه درسی، به‌عنوان مؤثرترین ابزار برای به ثمر رساندن اهداف بلندمدت، نقشی بی‌بدیل در انتقال فرهنگ انتظار را دارا می‌باشد. نتایج مطالعات پژوهشگران خارجی همچون میدگلی و اندرمان (۲۰۰۳)، تیسدل (۲۰۰۳)، مک دونالد (۲۰۰۲) نشان می‌دهد زمینه‌سازی ارزش‌های فرهنگی و دینی از طریق برنامه‌های درسی بسیار مؤثر است و اقدام مراکز آموزشی برای بسط بینش و افزایش توان فراگیران با تدوین برنامه‌های درسی استاندارد، ضروری می‌نماید. لذا با توجه به تأکید اسلام بر زمینه‌سازی ظهور به‌عنوان وظیفه فرد منتظر و رسالت آموزش و

پرورش در تربیت سرمایه انسانی متعالی برای مهیاسازی مقدمات جامعه مهدوی و با توجه به کارکرد و تأثیر برنامه درسی در انتقال و درونی سازی ارزش های فرهنگی و دینی، انجام این تحقیق از اهمیت بالایی برخوردار می باشد.

دنیای امروز که دنیای رسانه و تبلیغ و نشر تفکرهای مختلف بشری است، موجب می شود که انسان ها به سردرگمی و بعضاً به انحراف کشیده شوند جریانات ضد دیانت و مهدویت در زمینه انتقال مفاهیم و گزاره های انحرافی فعالیت گسترده ای دارند. آنها با استفاده از وسایل ارتباط جمعی مخصوصاً فضای مجازی و ارائه الگوهای نامناسب و تلقین و تکرار آموزه های انحرافی خود، قصد تغییر و سوق دادن اندیشه و گرایش کودکان و نوجوانان از معارف ناب اسلامی و مهدوی به سوی اهداف باطل دارند (عبداللهی، ۱۳۹۶). این پژوهش از جهت ضرورت دارد که اگر فرهنگ انتظار در قالب برنامه ریزی درسی به دانش آموزان و دانشجویان آموزش داده شود، ایشان را در برابر آفات فکری و تلقین های نادرست آموزه های انحرافی مصون می سازد و عملاً به خنثی سازی ترفندها و عملیات دشمنان می انجامد.

تدوین یک برنامه درسی مطلوب با الهام گیری از اسناد بالادستی و بهره گیری از ارزش های بنیادین آنها و چشم انداز و اهداف تعلیم و تربیت، که منجر به امیدآفرینی، استحکام بخشی به اعتقادات و بروز رفتارهای پسندیده گردد و استعداد های نهفته کودکان و نوجوان را شکوفا سازد؛ می تواند فراگیران را به هویت و شخصیت انسان منتظر برساند. بنیان گذاری بایسته های فرهنگ انتظار در نهاد فرزندان مانند سایر تعالیم در سنین ابتدایی عمر، اثربخش تر و دارای بازده بهتری خواهد بود. به هر میزان این برنامه درسی کارشناسانه تر و سریع تر تولید گردد، گامی در جهت رفع نیاز جامعه اسلامی و امام به کارگزاران حکومت جهانی برداشته شده است و اگر برنامه ریزی درسی برای فرزندان ایران اسلامی صورت نگیرد، عملاً از نیروهایی با چنین ویژگی ها محروم خواهیم ماند.

فرهنگ مهدویت

از مهم ترین آموزه های دین مبین اسلام که در واقع جلوه گری غایت مندی تاریخ است، نظریه جامع و کامل و نجات گرایانه دین، یعنی «آموزه مهدویت» است. این آموزه، آیینه تمام نمای پیشگویی و حیانی دین اسلام و آینده های حتمی، روشن، فراگیر، مطلوب و موعود امم است (عرفان، ۱۳۹۰).

منجی گرایی و ایمان به ظهور رهاننده ای الهی، باوری دینی است که عصاره تمام باورهای

معرفتی فردی و اجتماعی بشر، در اعتقاد به آن و تلاش برای تحقق آن خلاصه شده است، باوری که نجات انسان از تمام رذائل اخلاقی و مشکلات اجتماعی و سختی‌های زندگی به تحقق آن، وعده داده شده است. پایان دادن به ظلم و ناعدالتی و از بین رفتن دشمنان انسانیت و استواری عقلانیت بر زندگی مردم، در حاکمیت این باور، جامه عمل به خود می‌پوشد. براساس چنین آموزه مشترکی می‌توان در راستای همفکری و همکاری میان ادیان آسمانی، به ویژه مسلمانان گام برداشت و بر طبق الگوی مدینه فاضله عصر موعود، زندگی امروز و قبل از حضور آن حضرت را سامان و نظم بخشید (کیانی، ۱۳۹۸). با توجه به تعریف عامی که از فرهنگ ارائه شد، می‌توان ادعا نمود فرهنگ مهدوی، مجموعه باورها و ارزش‌هایی است که درباره ظهور منجی موعود از نسل پیامبر ﷺ شکل گرفته و ریشه‌های معرفتی آن از کتاب و سنت استخراج می‌شود. اگر این باورها و ارزش‌ها اندکی از کتاب و سنت انحراف یابد، فرهنگ مهدوی دچار انحراف خواهد شد، چنان‌که تاریخ بارها ماجرای مدعیان دروغین فرهنگ مهدوی را گزارش می‌کند. آنچه جامعه مهدوی را از سایر جوامع ممتاز می‌سازد، ساختار معرفتی و جهان‌بینی آن است زیربنا و ایدئولوژی مدینه فاضله مهدوی، برنامه‌ها و آموزه‌های وحیانی اسلام است. در اسلام آموزه مهدویت و پیرو آن، فرهنگ شکل گرفته براساس آن قدمتی هم پای ظهور اسلام دارد (رامین، ۱۳۹۵).

تمنای ظهور امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف از صمیم قلب و تلاش برای رسیدن به آن دو زمینه شناختی و قلبی می‌طلبد. منتظران حقیقی و حامیان مهدویت، پیوسته تصویر ظهور را در برابر دیدگان دارند و از دل و جان آن را می‌جویند و برای تحقق آن تلاش می‌کنند و این را در رفتار خود با کسب آگاهی و شناخت بیشتر از امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف نشان می‌دهند. این پژوهش باور مهدویت را در پنج حیطه زیر بررسی می‌کند:

- ایمان و باور قلبی به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف؛
- انتظار ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف؛
- علم و شناخت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف؛
- آگاهی به فلسفه غیبت؛
- آگاهی به فلسفه ظهور.

از بین پنج حیطه مذکور، دو مورد ایمان و باور قلبی و دیگر انتظار ظهور، به واقع عواطف قلبی و احساسات درونی و عمیق جوانان را به امام و انتظار قلبی برای ظهور را می‌سنجد و سه حیطه دیگر میزان آگاهی و شناخت آنها از امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف را بررسی و سنجش می‌کند.

ملکی و همکاران (۱۳۹۸) به بررسی تعیین و کاربرد مؤلفه‌های فرهنگ انتظار در برنامه‌دستی دوره دوم ابتدایی پرداختند. این پژوهش در پی تعیین مؤلفه‌ها و شاخصه‌های فرهنگ انتظار متناسب با دوره دوم ابتدایی و کاربرد آنها در عناصر برنامه درسی این دوره می‌باشد. جامعه آماری - پژوهش تعدادی از معلمان دوره دوم ابتدایی می‌باشند که به دلیل ماهیت کار و نوع سؤالات به شکل هدفمند انتخاب شدند. مؤلفه‌ها و شاخصه‌های فرهنگ انتظار با استفاده از روش مطالعه کتابخانه‌ای استخراج شده و در سه حیطه شناختی، عاطفی و رفتاری دسته‌بندی شدند. اعتبار مؤلفه‌های شناسایی شده در مرحله اول توسط متخصصان حوزه مهدویت و در نهایت با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای تعیین گردید. پرسشنامه‌ای از شاخص‌های منتخب در چهار عنصر برنامه درسی (هدف، محتوا، روش و ارزشیابی) تهیه و در اختیار تعدادی از معلمان دوره دوم ابتدایی قرار گرفت. نتایج حاصل از پرسش‌نامه‌ها توسط آزمون فریدمن تجزیه و تحلیل شد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که از نظر متخصصان و معلمان، عناصر برنامه درسی برای انتقال فرهنگ انتظار به صورت همزمان و در هم تنیده، هر سه مؤلفه بینشی، گرایشی و رفتاری را پوشش می‌دهد؛ اما پرداختن به مؤلفه گرایش‌ها برای بازه سنی دوره دوم دبستان دارای اولویت می‌باشد.

سیروس محمودی (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و متوسطه اول و دوم از نظر توجه به مؤلفه‌های مهدویت با رویکرد تحلیل محتوا پرداخت. نتایج پژوهش حاکی از آن است که در کتاب‌های درسی توجه کافی به حوزه مهدویت نشده است و عدم درک جامع از آموزه مهدویت سبب شکل‌گیری برداشت‌های انحرافی از معارف مهدویت و انتظار می‌شود.

عبدالله محمد هاشمی (۱۳۹۵) در مقاله خود با عنوان فرهنگ انتظار زمینه‌ساز تحقق جامعه‌مهدوی انتظار سازنده و مثبت را ابزاری برای رسیدن به جامعه‌عادلانه مهدوی در تداوم حرکت به سوی انسان ایده‌آل که به جز خدا نبیند و انسان را به مقام جانشینی الهی برساند دانسته که استکبار جهانی و محافظه‌کاران زر و زور و تزویر تداوم سلطه خود را ناسازگار با رشد و گسترش مهدویت می‌دانند و در نتیجه با تمام امکانات می‌کوشند انتظار مثبت و زمینه‌سازی شرایط ظهور را از بین ببرند. انتظار مثبت یعنی اعتراض به وضع نا عادلانه موجود، یعنی حرکت و تعالی جویی و زندگی مؤثر و با کیفیت، یعنی مسئولیت، یعنی ایثار و شهادت و حضور همیشگی و جاودانه در جامعه، زمان و تاریخ.

محمد رضا شرفی جم (۱۳۹۳) در مقاله خود با عنوان آثار تربیتی فرهنگ انتظار در تقابل با

چالش‌های جدید خانواده تربیت انسان منتظر را به عنوان کسی که شرایط موجود را بر نمی‌تابد و درصدد خلق فرصت‌های جدیدی است دارای شرایطی می‌داند که از مهم‌ترین آنها باور به وجود امام غایبی است که همچون مربی دلسوز و مشفق، از یاد دوستانش غافل نیست.

روش پژوهش

روش پژوهش، توصیفی و از نوع پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش کل دانشجویان دانشگاه‌های استان تهران است. در این پژوهش به دلیل مشخص بودن تعداد افراد جامعه از جدول کرجسی و مورگان برای تعداد نمونه استفاده شد که طبق جدول تعداد ۴۲۱ نفر به عنوان نمونه انتخاب گردیدند. همچنین برای بیشتر کردن شباهت نمونه و جامعه و افزایش دقت نمونه برداری برای برآورد پارامترهای جامعه و دخالت دادن ویژگی‌های جامعه در نمونه، از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای (نمونه‌گیری گروهی) که در آن جامعه به گروه‌های متجانس تقسیم و هر گروه از افرادی تشکیل می‌شود که ویژگی‌هایی مشابه دارند. پس از تقسیم جامعه به گروه‌های متجانس، تعداد نمونه نسبت به هر گروه مشخص و سپس با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده یا منظم، تعداد عناصر مورد نیاز از هر گروه انتخاب می‌شود. از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای (نمونه‌گیری گروهی) هنگامی استفاده می‌شود.

اهداف و فرضیات پژوهش

اهداف اصلی این پژوهش عبارتند از:

- تبیین اثر ایمان و باور قلبی بر فرهنگ انتظار دانشجویان تهران؛
 - تبیین اثر فلسفه ظهور بر فرهنگ انتظار دانشجویان دانشگاه تهران؛
 - تبیین اثر فلسفه غیبت بر فرهنگ انتظار دانشجویان دانشگاه تهران.
- و به تبع فرضیات زیر مفروض است:

- ایمان و باور قلبی بر فرهنگ انتظار دانشجویان دانشگاه تهران اثر معنادار دارد؛
- فلسفه ظهور بر فرهنگ انتظار دانشجویان دانشگاه تهران اثر معنادار دارد؛
- فلسفه غیبت بر فرهنگ انتظار دانشجویان دانشگاه تهران اثر معنادار دارد.

مدل و متغیرهای پژوهش

این پژوهش از پرسش‌نامه استاندارد بهره می‌گیرد. این پرسش‌نامه چهار بخش به شرح زیر دارد:

ابزار تحقیق شامل پرسش نامه محقق ساخته فرهنگ مهدویت و تا حدود زیادی برگرفته از پرسش نامه مهدویت (حسین زاده و همکاران، ۱۳۸۸) است. این پرسش نامه در قالب ۲۱ سؤال بسته پاسخ در چهار مؤلفه ایمان و باور قلبی به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف (حائری پور و همکاران، ۱۳۸۸)، آگاهی به فلسفه غیبت (مردانی، ۱۳۸۷)، آگاهی به فلسفه ظهور (ربانی، ۱۳۹۰) و انتظار ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف (اسحاقی، ۱۳۸۰؛ آصفی، ۱۳۸۳)، بود. ملاک سنجش مؤلفه های ایمان و باور قلبی به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف انتظار ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آگاهی به فلسفه غیبت و آگاهی به فلسفه ظهور بر اساس مقیاس پنج درجه ای لیکرت (کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم) بود که دانشجویان، درک خود را نسبت به فرهنگ مهدویت از یک تا پنج بیان می کردند. روایی صوری و محتوایی پرسش نامه توسط اساتید و کارشناسان حوزه و دانشگاه تأیید شد. به این صورت که ابتدا برای روایی محتوایی، ابعاد مورد نظر پژوهش شامل فرهنگ انتظار، ایمان و باور قلبی، فلسفه ظهور، فلسفه غیبت است که ابتدا مورد تأیید متخصصین و خبرگان رسید، سپس به بررسی همه جانبه گویه ها با توجه به ابعاد مورد نظر پرداخته شد و تعدادی از سؤالات مشابه حذف و سؤالات جدید اضافه گردید. لازم به ذکر است که برای رسیدن به تعداد نمونه لازم برای تحلیل ۴۷۰ پرسشنامه توزیع شدند تا به ۴۲۱ نمونه معتبر رسیدیم.

یافته های پژوهش

در این پژوهش ابتدا به بررسی آمار توصیفی پاسخ دهندگان به پرسشنامه پرداخته می شود. با توجه به جدول ۱ آمار توصیفی جنسیت ۱۳۰ نفر (۳۰/۸۸ درصد) از افراد مرد و ۲۹۱ نفر (۶۹/۱۲ درصد) نیز زن می باشند که به صورت زیر است:

جدول ۱. آمار توصیف

جنسیت	تعداد	درصد فراوانی
مرد	۱۳۰	۶۹/۱۲
زن	۲۹۱	۳۰/۸۸
جمع	۴۲۱	۱۰۰

برای بررسی پایایی قبل از جمع آوری نمونه اصلی يك پيش نمونه به حجم مناسب جمع آوری می شود و پایایی سؤالات پرسشنامه توسط اطلاعات جمع آوری شده از نمونه مورد بررسی قرار می گیرد. در جدول زیر ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده است. اگر مقدار آلفای کرونباخ بزرگ تر از ۰/۷ باشد، نشان دهنده پایا بودن سؤالات مطرح شده است.

جدول ۲. جدول مقادیر آلفای کرونباخ برای شاخص های پژوهش

شخص	تعداد سؤالات	آلفای کارونباخ
فرهنگ انتظار	۶	۰/۸۲۳
ایمان و باور قلبی	۵	۰/۸۰۹
فلسفه ظهور	۵	۰/۷۶۴
فلسفه غیبت	۵	۰/۷۵۱
آلفای کارونباخ برای کل سؤالات پرسشنامه		
		۰/۸۹۱

همان‌طور که از داده‌های جدول بالا مشخص است میزان ضرایب آلفای کارونباخ محاسبه شده در تمامی موارد بزرگ‌تر از ۰/۷ است که از اعتبار بالای پرسشنامه حکایت دارد.

نتایج تحلیل عاملی تأییدی

تحلیل عاملی تأییدی سؤالات پرسشنامه تحقیق در جدول ۳ ارائه شده است. به منظور ارزیابی مدل، در این پژوهش از بارهای عاملی، بررسی پایایی ترکیبی و میانگین واریانس استخراج شده، بررسی جذر میانگین واریانس استخراج شده سازه‌ها با همبستگی سازه‌ها استفاده شده است. به منظور دست‌یابی به اعتبار همگرا و میزان همبستگی، آزمون‌های پایایی مرکب و میانگین واریانس ارزیابی شد.

جدول ۳. مقادیر بارعاملی، آماره معناداری، آلفای کارونباخ، پایایی ترکیبی و AVE برای پرسشنامه تحقیق

سازه	گوبه	بارعاملی	آماره معناداری	میانگین واریانس (AVE)	پایایی ترکیبی	آلفای کارونباخ
فرهنگ انتظار	Q01	۰,۸۸۲	۶۸,۴۲۱	۰/۷۹۷	۰/۸۸۷	۰/۷۴۶
	Q02	۰,۹۰۳	۹۳,۵۶۶			
	Q03	۰,۷۹۱	۳۴,۸۰۰	۰/۶۳۹	۰/۹۶۱	۰/۹۵۶
	Q04	۰,۷۹۵	۳۰,۱۰۸			
	Q05	۰,۸۰۶	۳۴,۹۵۸			
	Q06	۰,۸۴۶	۳۹,۶۹۵			
	Q07	۰,۸۴۳	۵۰,۵۰۹			
ایمان و باور قلبی	Q08	۰,۸۴۳	۴۲,۱۲۸	۰/۶۵۴	۰/۷۹۰	۰/۷۸۱
	Q09	۰,۸۶۷	۵۲,۳۰۰			
	Q10	۰,۸۰۲	۳۶,۳۳۰			
	Q11	۰,۸۴۱	۴۶,۴۲۵			
	Q12	۰,۸۰۶	۳۶,۷۴۵			
فلسفه ظهور	Q13	۰,۷۶۶	۲۳,۶۹۲	۰/۶۵۵	۰/۹۳۰	۰/۹۱۲
	Q14	۰,۷۱۲	۲۱,۶۲۲			

				۱۶,۱۶۴	۰,۶۸۴	Q15
				۲۸,۵۴۹	۰,۷۷۱	Q16
				۲۴,۸۱۹	۰,۷۴۱	Q17
				۸۲,۲۷۰	۰,۸۷۲	Q18
۰/۷۱۳	۰/۷۹۴	۰/۵۶۴		۴۲,۳۶۳	۰,۷۹۴	Q19
				۲۸,۱۹۸	۰,۷۶۱	Q20
				۲۱,۲۳۸	۰,۶۹۳	Q21

فلسفه غیبت

همان طور که در جدول ۳ نشان داده شده است، بار عاملی برای هیچ سوالی کمتر از ۰/۵ نیست. بنابراین هیچ سوالی از تحلیل حذف نخواهد شد.

بررسی کفایت مدل

۱. معیار R^2

معیار R^2 مربوط به متغیرهای پنهان درون زای (وابسته) مدل است. R^2 معیاری است که نشان از تأثیر یک متغیر برون زای بر یک متغیر درون زای دارد و سه مقدار ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ به عنوان مقدار ملاک برای مقادیر ضعیف، متوسط و قوی R^2 در نظر گرفته می شود. مقدار R^2 در جدول زیر تقریباً مناسب بودن برازش مدل ساختاری را تأیید می سازد.

جدول ۴. مقادیر R^2 متغیرهای تحقیق

ردیف	متغیر	R^2
۱	فرهنگ انتظار	۰/۴۵۴

۲. معیار Q^2

معیار Q^2 قدرت پیش بینی مدل را مشخص می کند و در صورتی که مقدار آن در مورد یک سازه درون زا سه مقدار ۰/۰۲، ۰/۱۵ و ۰/۳۵ را کسب نماید، به ترتیب نشان از قدرت پیش بینی ضعیف، متوسط و قوی سازه یا سازه های برون زای مربوط به آن را دارد.

جدول ۵. مقادیر Q^2 متغیرهای تحقیق

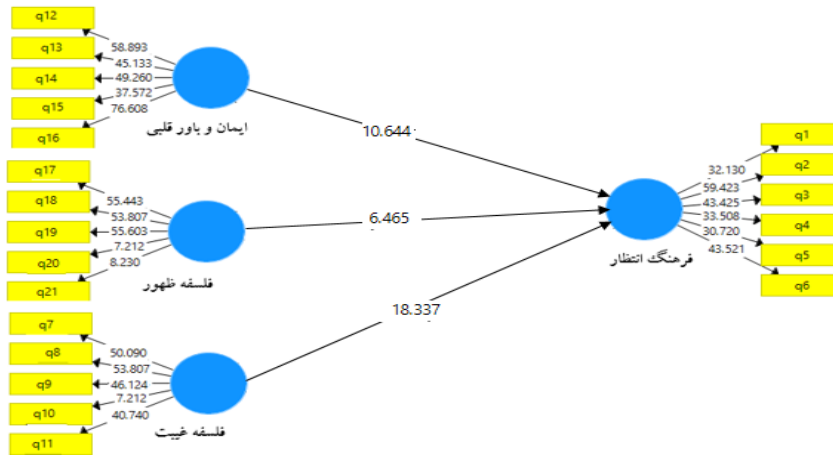
ردیف	متغیر	Q^2
۱	فرهنگ انتظار	۰/۳۰۱

مقدار Q^2 در جدول ۵ نشان از قدرت پیش بینی مناسب مدل در خصوص سازه های درون زای پژوهش دارد و برازش مناسب مدل ساختاری را تأیید می سازد.

برآورد مدل

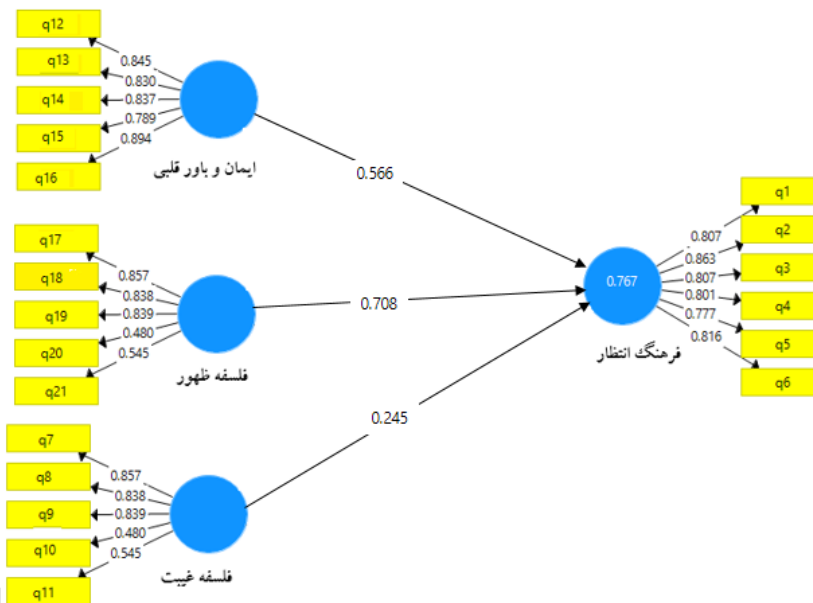
در این جا به بررسی هر فرضیه پرداخته می شود. در این تحقیق سه فرضیه وجود داشت: فرضیه اول: ایمان و باور قلبی بر فرهنگ انتظار دانشجویان دانشگاه تهران اثر معنادار دارد؛ فرضیه دوم: فلسفه ظهور بر فرهنگ انتظار دانشجویان دانشگاه تهران اثر معنادار دارد؛ فرضیه سوم: فلسفه غیبت بر فرهنگ انتظار دانشجویان دانشگاه تهران اثر معنادار دارد. نمودار ۱ و نمودار ۲ به ترتیب مدل مفهومی برازش شده در حالت معناداری پارامترها حالت تخمین استاندارد را نشان می دهد.

نمودار ۱: مدل مفهومی برازش شده در حالت معناداری پارامترها

با توجه به نتایج حاصل از پژوهش سطح معناداری متغیرهای مدل در نمودار ۱ نشان می‌دهد که متغیرهای ایمان و باور قلبی، فلسفه ظهور و فلسفه غیبت بر فرهنگ انتظار تأثیر معنادار دارد.

نمودار ۲: مدل مفهومی برازش شده در حالت تخمین استاندارد

همچنین، با توجه به نتایج ضرایب متغیرها در نمودار ۲ ضرایب به صورت مثبت و مستقیم

است. بنابراین ایمان و باور قلبی، فلسفه ظهور و فلسفه غیبت بر فرهنگ انتظار تأثیر مثبت دارد.

نتیجه‌گیری

این پژوهش به بررسی اثر باور و ایمان قلبی، فلسفه ظهور و فلسفه غیبت بر فرهنگ انتظار از نظر دانشجویان و جوانان مشغول به تحصیل پرداخته است. رویکرد این پژوهش توجه به وضع مطلوب و بایسته‌های برنامه درسی برای انتقال فرهنگ انتظار به فراگیران در دوره نوجوانی و جوانی می‌باشد. هدف این پژوهش بررسی تأثیر ایمان و باور قلبی به فلسفه ظهور و غیبت بر فرهنگ انتظار دانشجویان دانشگاه تهران است. یافته‌های این پژوهش بیانگر این مطلب است که شاخص‌هایی از قبیل ایمان و باور قلبی، فلسفه غیبت و فلسفه ظهور بر فرهنگ انتظار تأثیر مستقیم مثبت و معناداری دارد. با توجه به یافته‌های حاصل از این پژوهش پیشنهادهایی ارائه می‌گردد:

- می‌توان در کارهای آینده ابعاد و شاخص‌های جدیدی که می‌توانند بر فرهنگ انتظار تأثیر داشته باشند را مورد بررسی قرار داد؛

- اولویت و شاخص‌بندی شاخص‌های فعلی در این تحقیق با استفاده از ابزارهای جدید مثل هوش مصنوعی.

منابع

۱. اسحاقی، حسین (۱۳۸۰ش)، *سپیده امید*، قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی.
۲. آصفی، محمد مهدی (۱۳۸۳ش)، *انتظار پویا*، ترجمه: تقی متقی، تهران: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی ورحمه‌الله‌شریف.
۳. حائری پور، محمد مهدی؛ یوسفیان، مهدی (۱۳۸۸ش)، *نگین آفرینش*، تهران: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی ورحمه‌الله‌شریف.
۴. حسین زاده، اکرم؛ همایی، رضا؛ تقی زاده، محمد احسان (۱۳۸۸ش)، «بررسی باور به مهدویت در میان جوانان تهرانی»، *فصل‌نامه مشرق موعود*، شماره ۱۲.
۵. رامین، فرح (۱۳۹۵ش)، «اتوپیاپی مور و آرمان شهر مهدوی»، *فصل‌نامه مشرق موعود*، شماره ۱۳.
۶. ربانی، محمدصادق (۱۳۹۰ش)، «عصر ظهور: اوج شکوفایی امنیت فردی و اجتماعی»،

فصل نامه پژوهش‌های مهدوی، شماره ۱.

۷. عطافر، علی؛ انصاری، محمد اسماعیل؛ طالبی، هوشنگ؛ نیلی پور طباطبایی، سید اکبر (۱۳۸۸ ش)، «سند چشم انداز ۱۴۰۴؛ قانون برنامه چهارم توسعه و تحولات بنیادی مورد نیاز دانشگاه‌ها» مطالعه موردی: دانشگاه صنعتی مالک اشتر، آموزش عالی ایران، شماره ۱(۴).

۸. کارگر، رحیم (۱۳۸۷ ش)، مهدویت (دوران ظهور)، قم: دفتر نشر معارف.

۹. کیانی، علی اصغر (۱۳۹۸ ش)، تربیت نسل منتظر، قم: گنج معرفت.

۱۰. مردانی نوکنده، محمد حسین (۱۳۸۷ ش)، مهدویت و شهادت، تهران: نشر شاهد.

۱۱. هاشمی، سید محمد باقر (۱۳۹۱ ش)، «از نمایش انتظار تا فرهنگ انتظار»، شهر قانون، شماره ۲.

12. Midgley, c & Anderman, E, L (2003) Differences between elementary and middle school teachers and students, Journal of Earley Adolescence. 15, ppt: 113- 126.
13. Tisdell, E, J (2003) Exploring spirituality and culture in adult and Higher Education. Sanfrancissco: Jossey-Bass.